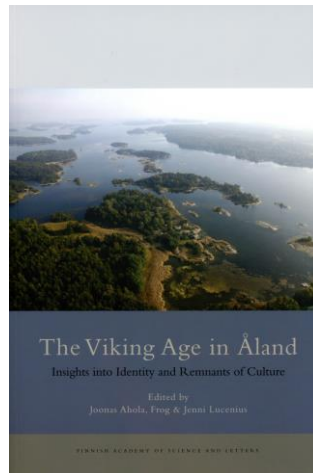

Joonas Ahola, Frog & Jenni Lucenius (eds), *The Viking Age in Åland. Insights into Identity and Remnants of Culture* (Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Humaniora 372), Finnish Academy of Science and Letters: Helsinki 2014. 427 s.

Ett digert led i debatten kring vikingar, ortnamn, kontinuitet och diskontinuitet på Åland

"The Past is a Foreign Country" är en välkänd titel av David Lowenthal (1985) och det kan verkligen konstateras i fråga om synen på vikingatiden på Åland också. I likhet med oss andra har inte heller de nutida ålänningarna någon ensamrätt till sin ös fascinerande historia, som involverar så intressanta, historiskt och politiskt relevanta internationella teman både teoretiskt och pragmatiskt. Många internationella samarbetsprojekt inom kultur- och språkvetenskaperna har under olika decennier fått flera goda frukter att mogna, vilket även är uppenbart i fråga om detta senaste vetenskapliga verk om vikingatidens vara eller inte vara på Åland. Verket är baserat på en tvärvetenskaplig kongress från år 2012 och har förverkligats som ett samarbete mellan Museibyrån (Mariehamn) och projektet *Viking Age in Finland*. Ett tack riktas även till Finlands Akademis projekt vid Helsingfors universitet, *Oral Poetry, Mythic Knowledge and Vernacular Imagination*, som verkets forskare uppenbart delvis varit länkade till.

På många vis framkommer hur föreliggande verk uppenbarligen är en syntes av forskarnas egen forskning under det senaste decenniet och hur de här med lätthet kan göra många hänvisningar till sina egna, redan publicerade verk. Det hade dock varit mer forskarvänligt att hänvisa även till de bakomliggande källorna, inte enbart till de egna, dock inte ringa, verken. Detta verk bör dessutom läsas jämsides med boken *Fibula, Fabula, Fact: The Viking Age in Finland* (som recenseras parallellt i samma nummer),¹

¹ <http://www.glossa.fi/mirator/pdf/i-2015/fibulafabulafact.pdf>.

eftersom de även gör ständiga hänvisningar till tankar och resultat som tydligen framlagts där. Detta verk är främst späckat av folkloristikens och lingvistikens infallsvinklar, men genom ett tvärvetenskapligt närmande får boken även ytterligare dimensioner. Dock kunde man ju fråga sig ifall ett annat sätt än det som nås genom det mångvetenskapliga forskarsamarbetet att närma sig vikingatiden överlag längre ens är möjligt?

Antologins kapitel är indelade i tre övergripande delar samt ett förord med teoretisk förankring och förklaringar till valet av teman och infallsvinklar. Alla delar föregås av en skild ingress på ungefär ett par sidor, vilka ger en inblick i de teman de respektive delarna ämnar diskutera. Introduktionsdelen består i korthet av en allmän, deskriptiv översikt kring "Ålands vikingatid" av Jan-Erik Tomtlund. Man kunde fråga sig, varför denna artikel inte helt enkel inympades i del I eller varför det teoretiska förordet inte lades in här. Del I kunde nämligen delvis ha innehållit mer diskussion kring de termer som introduceras och används mycket i de kommande kapitlen: viking, vikingatid, Åland, osv. Dessa termer diskuteras ingående så sent som på sidan 273, vilket kändes förvirrande. Men i detta skede får de däremot en mycket grundlig analys i förhållande till rådande forskning.

Det första kapitlet i del I är så att säga forskningshistoriskt, där Jenni Lucenius beskriver bruket av vikingatiden och synen på Ålands vikingatid främst genom två fallstudier, K. A. Bomanssons (1827–1906) verk från 1800-talet och Matts Dreijers (1901–98) verk från 1900-talet. Det känns som om artikeln förkortats, eftersom den på något vis lämnar läsaren med fler frågor än svar och eftersom Lucenius beskriver författarnas bakgrund och samtid mycket allmänt. Förhoppningsvis återkommer hon eller någon annan i framtiden med mer djuplodande analyser kring detta tema. Efter Lucenius tar Joonas Ahola vid med en folkloristisk studie kring tankar kring en ö – och utgår ifrån Kaarle Krohns (1863–1933) klassiska forskning som förenade *Saari* i kalevalaepiken till Åland.

Aholas artikel kontrasteras av Per Olof Sjöstrands mångfacetterade, förträffliga och digra utläggning kring tidigare forskares tolkningar av den så kallade "fyndtomheten", som arkeologerna fordom refererade till på 1990-talet, i förhållande till de rön Sjöstrand lägger fram. Främst tar Sjöstrand försiktigt avstamp i ortnamnsforskaren Lars Hellbergs verk (1987) som talade för en diskontinuitet i bebyggelsen mot kulturgeografen Birgitta Roeck Hansens verk (1991). Roeck Hansen förespråkade kontinuitet, vilket även delvis försvaras av Sjöstrand själv samt av andra forskare i föreliggande verk, såsom Teija Alenius. Jag ser Sjöstrands artikel som ytterligare ett led i den debatt, som fördes på 1980- och 1990-talen, då man i ökad mån började göra tvärvetenskapligt samarbete mellan

historievetenskaperna, arkeologin, folkloristiken etc.

Gällande frågan kring diskontinuitet och kontinuitet hade jag även noterat, att Anna Wickholms (numera Wessmans) pro gradu-avhandling i arkeologi vid Helsingfors universitet behandlade detta tema ingående redan år 2000.² Överlag saknar jag själv referenser till opublicerade rapporter och även publicerade texter i sådana tidskrifter som *Finskt Museum (Suomen Museo)*, *Muinaistutkija* och t. ex. *SKAS*. Jag saknar med andra ord en analys av den debatt om kyrkorna som fördes mellan Åsa Ringbom och Markus Hiekkanen. Givetvis angår detta redan medeltiden, men i varje fall hade jag sett mer än endast en enda hänvisning till Hiekkanen i Sjöstrands text. Sjöstrand tangerar däremot mycket intressanta frågor kring bosättningskontinuiteten och spekulerar på ett givande vis kring hur Åland inlemmades i den taxering som så småningom skapades för Österlandet, och de facto även i det som kom att bli Finland och Åbo stift även i kyrklig mening. Vad Sjöstrand avhandling i framtiden har att ge detta tema, får vi förhoppnings snart veta – troligen belyses allt detta mer ingående i avhandlingen.

Del II behandlar mer ingående källorna och avsaknaden av dem. Rudolf Gustavsson, Jan-Erik Tomtlund, Josefina Kennebjörk och Jan Storå diskuterar identiteter i transition på det vikingatida Åland. Artikeln förenar de resultat professor Ella Kivikoski (1901–90) i tiden fick från sina undersökningar på Kvarnbacken på Långängsbacken (1964, 1980) med nya osteologiska analyser och gör givande synteser på de klassiska frågorna kring Ålands roll "mellan öst och väst". Alenius kapitel om de pollenanalyser som i tiden gjorts på Åland är upplysande, fastän det hade varit extra fint att få höra om möjliga nya, jämförande pollenanalyser – kanske denna artikel kunde leda till att dylika görs? I varje fall har de under de senaste åtta decennierna gjorda pollenanalyserna och makrofossilundersökningarna visat att odling av säd och husdjurshållning har en över 1500 år lång kontinuitet på området. Efter Alenius tar Sirpa Aalto vid med ett litterärt tema, då källor som de fornnordiska sagorna och dikterna samt juridiska texterna presenterar synen på *otherness* (vi versus "de andra") och "Finnar" och Aalto kommer bland annat fram till att "älänningarna" uppenbart inlemmats i denna kategori (jfr Sjöstrand ovan).

Den sista texten i denna del går ner på språklig nivå, då Ahola, Frog och Johan Schalin behandlar frågorna kring vilka och hurdana språk som talades på Åland under vikingatiden. Skribenterna lägger fram några hypoteser, som de testat och avfärdar – men dylikt är inte desto mindre

² Anna Wessman, *Kontinuitet-Nationalitet-Identitet: Fyndtomheten i teorins ljus i det vikingatida västra Nyland, Österbotten och Åland*, opublicerat pro gradu -avhandling, Arkeologi, Helsingfors universitet 2000.

viktigt i en vetenskaplig debatt. Främst tar de avstamp i den debatt som fördes mellan Lars Hellberg och Birgitta Roeck Hansen – något av ett genomgående tema i denna skrift. Detta kapitel för en mycket god diskussion kring koncept och termer som "etnicitet" osv., fastän jag personligen hade önskat en aning mer hänvisningar till Derek Fewsters diskussion om *Finnishness* ("finskhhet") med mera.³ I denna text återkommer forskarna till tidigare omnämnanden av de intressanta "lertassarna", som möjligen symboliserar björntassar eller liknande – med vad de egentligen markerar. Temat tas ytterligare upp i den sista delen av boken.

Del III behandlar kontexter, kontakter och preceptioner. Här börjar analysen av temat fördjupas och de övergripande, teoretiska ramarna tätas samt en syntes framläggas: de åländska öarna berördes av maritim mobilitet samt handelsvägarna mot öst, och detta satte enligt forskarna sina spår på många vis, inte minst i den orala och materiella kulturen. Språk- och ortnamnsforskningen samt de folkloristiska infallsvinklarna tar därmed vid i texterna av Johan Schalin med Frog (som behandlar toponomi och sjöfart), Lassi Heininen, Jan Storå och Frog (som behandlar geopolitiska perspektiv på den åländska vikingatiden) samt Frogs kapitel om en möjlig symbolisk matrix kring det vikingatida Åland. Schalin med Frog fortsätter Sjöstrands utläggningar kring bland annat ortnamnet Jomala, som även intresserade undertecknad under studietiden. Namnet är av så att säga finskt ursprung och debatterades redan av ortnamnsforskare i ett tidigt skede. Själv slås jag av tankar om sådana "gudar" som bland annat förfäderna representerade – var invånarna under vikingatiden totalt historielösa eller hade de kanske aningar om forntida människor i landskapet ("sitt" landskap) och vilken betydelse hade dessa i så fall, kunde de avspeglas i dessa ortnamn? Anna Wessman diskuterar dylika aspekter kring forntida historiemedvetenhet i sin avhandling från år 2010, vilket även kunde ha beaktats och ventilerats här, eftersom de äldsta stenåldersboplatserna sedermera påträffats just i detta område av Åland. Möjligen föranleder detta ytterligare analyser.

Frogs artikel kan slutligen ses som en sammanlänkade och avslutande text för hela verket överlag. Särskilt intressant och givande är en ytterligare analys av de maritima förhållandena, kontaktnäten genom demografi, materiell kultur och handel, samt de nämnda "lertassarna" och spekulationer kring vad de symboliserar och hur de brukades, som genomsyrar denna del överlag vid sidan av de språkliga aspekterna. Förhoppningsvis påverkar dessa texter synen på den finländska vikingatiden på ett positivt och stimulerande vis.

Saknas något? I min mening kunde bruket av turism och den

³ Derek Fewster, *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History* (Studia Fennica Historica 11), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki 2006.

historiesyn och -politik detta ackumulerat under de senaste hundra åren förtjänat en analys. En dylik analys har utkommit på Svenska litteratursällskapet för några år sedan,⁴ men ämnet borde absolut tas upp till vidare behandling och också exempelvis en genomgång och analys av Museibyråns utställningar och deras förhållande till "vikingatiden" vore enormt intressant! Förhoppningsvis får vi läsa något mer om detta tema i framtiden, eftersom det museala även påverkar och påverkas av sådant som politik, historiekultur och reception i högsta grad.

Vissa smärre problem föreligger i redaktionen: man hänvisar till samma verk i de olika kapitlen, men de stavas/framläggs på olika vis. Alla som redigerat antologier vet att det är besvärligt att försöka likrikta artiklarna, men det största problemet verkar finnas i att man som forskare berörs av att de olika skribenterna kunde ha beaktat varandras litteraturreferenser i högre grad – varför hänvisar exempelvis en del till vissa i min mening relevanta verk, medan andra ignorerar dem helt. Sjöstrands artikel saknar t. ex. referenser till Milton Nuñez och Helena Edgren medan dessa finns med i andra kapitel. Möjligen har Sjöstrands artikel reviderats och då kan dylika hänvisningar tyvärr falla bort av misstag. En kort presentation på en sida av forskarnas bakgrund (förutom affiliation, som nämns) och akademiska grader eller tjänstetitlar hade även varit belysande, fastän envar ju kan förlita sig på information om dem på webben. Redaktörerna måste däremot få enorma poäng för de i medeltal ett par sidor långa, ovan nämnda, introduktionstexterna till de olika delarna av boken: de är välskrivna och ger ett informativt avstamp till de texter som delarna innefattar.

The Viking Age in Åland måste ses som ännu ett mycket viktig tillägg i den långa debatten kring åländska ortnamn, det förflutna, muntlig- och skriftlig kulturhistoria och dess materiella spår i landskapet som sedan 1980-talet aktualiserats, fortgår och – uppenbarligen – mår bra. Inom en snar framtid ser vi med säkerhet denna antologi bära frukt åt ytterligare forskning kring dessa historiepolitiska teman och deras långa historia: kontinuitet, diskontinuitet, identitet och identifikation på Åland och i Finlands tidiga historia överlag. Verket har som sagt utkommit parallellt med *Fibula, Fabula, Fact* (2014), vilket även fick läsaren att önska att dessa borde ha lästs parallellt. Men i varje fall föranleder detta att man genast griper det andra verket, för att öka sin förståelse av forskarnas respektive inlägg och hela det övergripande forskningsläget kring uppfattningarna om vikingatiden. En enorm prestation som med högsta sannolikhet väcker

⁴ Yrsa Lindqvist red., *Tradition och turism på Åland – Att använda kulturarvet*, Svenska litteratursällskapet i Finland: Helsingfors 2008.

ytterligare frågor och debatt!

Eva Ahl-Waris, fil.dr.
Helsingfors universitet
Eva.ahlwaris[at]gmail.com